

94(100)(082)

170

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Криворізький національний університет»
Криворізький педагогічний інститут
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії

ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗВІДКИ З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ І ПРАВОНАВСТВА

Випуск 13

3. Асамбаев М. Политика Индии в Центральной Азии [Электронный ресурс] / М. Асамбаев. – Режим доступа: www.sarap/kz/index/ru/rubikon/212-politica_indii_v_tsentralnoy_azii.html.
4. Джанибеков Нуртас. Геополитические амбиции Индии – взгляд из Центральной Азии [Электронный ресурс] / Нуртас Джанибеков. – Режим доступа: www.rednum.ru/news/1927144.html
5. Индия и ШОС нужны друг другу [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.nfa2015.ru/media/news/107
6. Козырев Н.И. ШОС: новые контуры евразийской интеграции / Н. И. Козырев, Д. А. Сидоров // Азия и Африка сегодня. – 2015. - № 10. – С. 2-7
7. Лизан И. Индия возвращается в Среднюю Азию: К итогам визита Нарендри Моди в страны региона [Электронный ресурс] / И. Лизан. – Режим доступа: odnako.org/blods/india-vozvrashchaetsya-v-srednyuyu-aziya.
8. Муминов А. К Казахстану Индия питает серьезный экономический интерес [Электронный ресурс] / А. Муминов. - Режим доступа: atameken.info/articles/india-v-Central-azii.
9. Нуржанова С.М. Военно-техническое сотрудничество между республикой Казахстан и республикой Индия [Электронный ресурс] /С.М. Нуржанова// Вестник Карту. -2006. - Режим доступа: www.articlekz.com/article/5316
10. Патнаик Ажай. Сравнительный анализ политики Индии и Китая в Центральной Азии [Электронный ресурс] /Ажай Патнаик // Аналитические заметки безопасности в Центральной Азии. – 2011. – №1 (ноябрь) – С.2 –14. – Режим доступа: www.osce-akamedy.net/upload/fele/patnaik_versioon_to_upload_ru_pdf
11. Сыздыбеков Е.С. Геополитическая стратегия Индии относительно стран Центральной Азии [Электронный ресурс] / Е.С. Сыздыбеков, Е.А. Досова. – Режим доступа: articlekz.com/article/5535
12. Троицкий Е.Ф. Политика Индии в Центральной Азии [Электронный ресурс] / Е.Ф. Троицкий // Вестник Томского гос.ун-та. – 2013 - № 375. – С.106-108. - Режим доступа: cyberleninka.ru/article/u//politika_indii_v_tsentralnoy_azii_2001-2012-gg
13. Штолленверк Ф. Россия, Индия, Китай в Центральной Азии: к конфликту или к сотрудничеству [Электронный ресурс] /Ф. Штолленверк // Центральная Азия и Кавказ. – 2011. -№2. – т.14. –С.7-8. – Режим доступа: cyberleninka.ru/rossya-indiyakitay-v-tsentralnoyazii-k-sotrudnicstvu.

УДК 327.7:061.1ЕС

Ю. И. ЧИРВА

кандидат исторических наук, доцент

СЕРБСКИЙ ФАКТОР У ПРОЦЕССАХ ДЕРЖАВОТВОРЕНИЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ХОРВАТІЇ (1991–1992 рр.)

У статті аналізується стан сербсько-хорватських відносин на початку розбудови незалежної Хорватії.

Ключові слова: криза югославського федералізму, сербський шовінізм, проголошення незалежності, Республіка Сербська Країна.

In the article the state of the Serbo-Croatian relations is analyzed at the beginning of building of independent Croatia.

Keywords: crisis of Yugoslavian federalism, Serbian nationalism, proclamation of independence, Republic Serbian Kraina.

Кінець ХХ ст. ознаменувався не тільки завершенням «холодної війни» й ліквідацією світової системи соціалізму, а й зникненням з політичної карти світу ряду багатонаціональних держав. Найбільше уваги у зазначеному плані привернув до себе розпад Радянського Союзу і Югославії. Кидаються в очі чіткі паралелі процесів їх дезінтеграції. До таких належать: розмежування новопроголошених держав за етнічною ознакою, поява взаємних територіальних претензій та відкрита конфронтація між рядом колишніх югославських республік.

Найбільш гострими виявили себе протиріччя між Сербією і Хорватією. Політичне керівництво Белграда і Загреба ще на рубежі 1980 - 1990-х рр., беручи до уваги в тому числі й трагічні сторінки минулого у сербсько-хорватських відносинах, намагалося виставити свого опонента в очах світової громадськості як агресора. При цьому сербська сторона звинувачувала хорватів у свідомому розвалі союзної держави, а хорватська закидала сербам їх прихильність до неприхованого шовінізму.

Навесні-влітку 1989 р. загострилася ситуація в автономному краї Косово, що входив тоді до складу Сербії. Це суттєво посилило напругу в країні і на Балканах в цілому. Мимоволі в сербсько-албанське протистояння були втягнуті всі республіки Югославії. Операція з підтримки порядку в Косові фінансувалася з федерального, а не із сербського республіканського бюджету. Це викликало обурення в Словенії і Хорватії, які не бажали оплачувати з власної кишені внутрішні проблеми Сербії. Невдоволення хорватів виявило себе в тому, що у серпні 1989 р. сабор скасував офіційний статус сербської кирилиці в районах республіки, де компактно проживали серби [4, с.96].

У відповідь учасники зборів Югославської самостійної демократичної партії у хорватському місті Войничі заявили про можливість утворення Сербського автономного краю, який в майбутньому став Республікою Сербська Країна. Хорватія, як і Словенія, не залишилася в боргу. У січні 1990 р. делегації комуністів зазначених республік залишили XIV позачерговий з'їзд Союзу комуністів Югославії (СКЮ), після чого партія фактично припинила своє існування. У лютому 1990 р. Словенія і Хорватія демонстративно вивели з Косова свої міліцейські загони [3, с.81].

На початку 1990-х рр. комуністи практично втратили владу в хорватських землях. Натомість швидко зростав вплив Хорватського соціально-ліберального союзу і відновленої Селянської партії. Однак найбільшої популярності в республіці в той час добилася Хорватська демократична співдружність (ХДС) на чолі з колишнім генералом югославської армії Ф.Туджманом. В основі діяльності ХДС лежали антикомунізм і націоналізм. Хорватське суспільство було налякане загрозою захоплення влади в СФРЮ сербськими націоналістами і тому в програмі Ф.Туджмана вбачало єдину можливість зберегти суверенність Хорватії [6, с.275].

На парламентських виборах в республіканський парламент (квітень-травень 1990 р.) колишні комуністи, об'єднані в Партію демократичних змін, зазнали нищівної поразки. Не досягла поставлених цілей і Сербська демократична партія, що претендувала на представництво інтересів всіх сербів, які

проживали в Хорватії. Переможцем, здобувши 41% голосів виборців, стала ХДС. Головою президії Хорватії був обраний Ф.Туджман. У липні того ж року він був обраний президентом Хорватської Республіки (ХР).

Нове хорватське керівництво взяло курс на щонайшвидший вихід республіки зі складу СФРЮ. Почалося вигнання етнічних сербів з державної служби і поліції. У поправці до конституції, що була прийнята у червні 1991 р., Хорватія була визначена як суверенна держава хорватів та інших народів. При цьому серби в Основному законі республіки навіть не згадувалися. По суті справи конфлікт із сербами допоміг Ф.Туджману згуртувати хорватів навколо ХДС і прискорити процес відокремлення Хорватії.

Цілком очікуваними за таких умов стала антихорватські виступи сербів, які на початку 1990-х рр. становили приблизно 12% населення республіки. Втім складні і конфліктні сербсько-хорватські відносини кінця ХХ ст. аж ніяк не були наслідком націоналістичної політики Загреба. Більш логічно вказати на помилки, що були допущені керівництвом соціалістичної Югославії на чолі з Й.Б.Тіто в процесі адміністративно-територіального устрою країни. Справа в тому, що до складу республіки Хорватія, яка була створена в межах югославської держави у 1945 р., були включені як власне хорватські землі (Хорватське Загор'я, Загребська область, Банія, Кордун, Ліка, Горські-Котар), так і історичні області, що повністю або частково не були до 1939 р. хорватськими – Західній Срем, Баранья, Славонія, Істра та Далмація. Серби компактно проживали в 11 общинах республіки, займаючи близько третини площі Хорватії [5, с.31].

Розігрування націоналістичної карти в таких умовах не могло не призвести до кровопролитних подій. Це розуміли навіть найбільш непохитні оптимісти. Сербську меншість не влаштовував унітарний принцип формування нової хорватської держави, тому керівництво сербських общин пропонувало автономізувати історичні сербські території. Однак хорвати навіть не розглядали такий варіант. В будь-якому випадку реалізація ідейної платформи ХДС прямо залежала від позиції сербської меншості. І якщо формально, на папері можна було проголосити «національний суверенітет хорватського народу», то формування національної держави на практиці було неминуче пов'язане з відкритим сербсько-хорватським конфліктом.

Хорватська війна почалася, по суті, ще у березні 1991 р., коли відбулися перші збройні зіткнення між хорватами і сербами. Ситуація значно загострилася після того, як 12 травня в Сербській Автономній Області Країна (САО Країна) був проведений референдум про приєднання до Сербії. Більшість сербів підтримали це, і 16 травня скупщина самопроголошеної автономії прийняла відповідне рішення. Логіка хорватських сербів була цілком зрозумілою. Вони чудово розуміли, що переговори, які веде хорватське керівництво з іншими республіками про створення конфедерації, закликані лише затягнути час і підготувати ґрунт для повної незалежності. Крім того, на 19 травня був призначений загальнохорватський референдум з питання про відокремлення від Югославії. Природно, що сербам САО Країна здавалося більш легким здійснити приєднання до Сербії ще до того, як федерація розпадеться.

Адже, відповідно до міжнародного законодавства, змінити в подальшому кордони незалежної Хорватії буде практично неможливо.

Сторони в конфлікті просувалися до лобового зіткнення. У відповідь на посилення унітарних тенденцій у політиці нових властей Загреба серби Хорватії активно озброювалися та продовжували створювати національні органи влади. Свою роль відіграли пропагандисти й агітатори, які прибули із Сербії і доклали чимало зусиль щодо розпалювання сербсько-хорватського протистояння. У квітні 1991 р. керівництво САО Країна на чолі з М.Мартичем прийняло рішення про «приєднання республіки до Сербії», в 12 травня в «республіці» був проведений відповідний референдум.

Етапним кроком на шляху до набуття Хорватією національної незалежності став проведений 19 травня 1991 р. референдум щодо виходу зі складу Югославії. За самостійність і незалежність суверенної держави проголосували 91,17% виборців. Серби – мешканці САО Країна бойкотували зазначений референдум [5, с.35].

Згодом хорватський сабор прийняв декілька десятків законів, що були необхідні для виходу з Югославії, а 25 червня 1991 р. одностайно схвалив Декларацію про проголошення незалежної і суверенної Республіки Хорватії. У затвердженому того ж дня «Конституційному рішенні про суверенітет і самостійність Республіки Хорватії», що означало початок процесу роз'єднання з іншими республіками СФРЮ і чинності на хорватській території виключно прийнятих сабором законів. Кордонами нової держави проголошувались визнані міжнародним правом державні кордони СФРЮ і кордони Хорватії із Словенією, Сербією, Боснією і Герцеговиною та Чорногорією [7, с.64].

Ситуація для Загреба ускладнювалася тією обставиною, що на території республіки перебували військові частини Югославської народної армії (ЮНА). Командування ЮНА на чолі з міністром оборони СФРЮ генералом В.Кадієвичем і начальником генерального штабу генералом Б.Аджичем отримувало підтримку виключно з боку Сербії і Чорногорії і відповідно було вимушене використовувати фактор сербського націоналізму, що активно проявив себе після краху комуністичної ідеології. Збройні сили хорватів перебували у значно гіршому стані. На початковому етапі війни через фактичну відсутність армії основний удар прийняла на себе хорватська поліція. Відчувався в Хорватії і дефіцит сучасного озброєння, певна частина якого закупулася за кордоном. Нерідко хорватські підрозділи використовували застарілу військову техніку – літаки Ан-2 і танки Т-34.

За таких умов вже через місяць після проголошення Хорватією незалежності ЮНА та збройні формування хорватських сербів контролювали близько 30% території республіки. Величезна перевага сербських військ в танках, артилерії та інших видах озброєння дозволяла їм проводити тривалі обстріли позицій ворога, жертвами яких ставало й цивільне населення. Масштабних руйнацій зазнали хорватські міста Дубровник, Госпич, Шибеник, Задар, Карловац, Сисак, Славонські-Брод, Осієк.

У серпні 1991 р. у відповідь на блокаду югославського гарнізону у Вуковарі підрозділи ЮНА перекинули до Східної Славонії додаткові сили і розпоча-

ли штурм міста. У кінцевому підсумку сербам вдалося здобути перемогу. В боях за Вуковар з обох сторін загинуло не менше трьох тисяч чоловік. Лише ЮНА тут офіційно втратила 1 180 чол. [1, с. 52].

В свою чергу у першій половині вересня хорватські збройні формування за наказом Ф.Туджмана масово атакували казарми, склади та інші об'єкти ЮНА, що перебували на контрольованих Загребом територіях. Лише небагатьом югославським підрозділам вдалося вистояти, їх більша частина була захоплена або евакуйована на територію інших республік, які ще залишалися в складі Югославії. У хорватській історіографії зазначені події відомі як «битви за казарми» [2, с.60].

У листопаді 1991 р. югославське керівництво нарешті висловило стурбованість подальшими перспективами сербсько-хорватських відносин. С.Мілошевич і Б.Йович дійшли висновку, що, якщо серби в Хорватії утримують більшість своїх територій, то слід попросити ООН їх захистити. Листа до РБ ООН було надіслано 9 листопада. В ньому підкреслювалось, що громадянська війна в Хорватії набула великих масштабів і може перекинутися на всю Югославію. Політика хорватських властей щодо сербів викликала у Президії СФРЮ серйозну тривогу, і тому це питання пропонувалося включити до порядку денного засідання Ради Безпеки. Белград просив РБ ООН направити до Хорватії миротворчі сили, розмістивши їх між територією з більшістю сербського населення і рештою хорватської території [8, с.789].

У грудні 1991 р. спеціальний представник Генерального секретаря ООН С.Венс розробив план миротворчих операцій в Югославії, який містив найбільш загальні принципи використання «блакитних касок» на території Хорватії. Перш за все, миротворча операція повинна була мати тимчасовий мандат, спочатку на шість місяців, і тільки для того, щоб створити умови для мирних переговорів. План повинен бути узгоджений всіма учасниками конфлікту, яким належало надати миротворцям всю необхідну допомогу. Безпосередньо в Югославії миротворчою операцією повинна була керувати цивільна особа, яка була особисто відповідальною перед Генеральним секретарем ООН. В Хорватії С.Венс пропонував визначити демілітаризовані райони, що перебували б під контролем Об'єднаних Націй. На його думку, це повинні бути території з більшістю сербського населення, де йшли найбільш запеклі бої – Східна Славонія, Західна Славонія і Сербська Країна. Зазначений план був схвалений ООН. Генеральний секретар організації Б.Бутро-Галі розпочав готувати миротворчу місію, яка отримала назву «Сили ООН з охорони» (СООНО). Перший мандат був виданий місії терміном на 12 місяців.

Між тим 19 грудня 1991 р. у Кніні була урочисто проголошена Республіка Сербська Країна (РСК). Скупщини Західної Славонії і Сербської області Славонія, Баранья і Західний Срем прийняли рішення увійти до складу РСК. Відповідно до прийнятої конституції, Республіка Сербська Країна являла собою «національну державу сербського народу і всіх громадян, які там живуть». Нове державне утворення складалося з трьох територій і 22 общин. Були визначені державні символи РСК – герб, прапор і гімн. М.Бабич змінив посаду прем'єр-міністра на пост президента республіки [3, с.208].

Угода про припинення вогню була підписана Ф.Туджманом і С.Мілошевичем у січні 1992 р. й ефективно заморозила фронт на найближчі три роки. Республіка Сербська Країна так і не була де-юре визнана жодною країною світу, хоча продовжувала отримувати допомогу від своїх союзників – Сербії, Росії, Греції, Румунії. Ще одним наслідком реалізації плану С.Венса стало наростання протиріч між керівництвом хорватських сербів і офіційним Белградом, який був головним постачальником до самопроголошеної республіки зброї, палива, грошей. Лідер РСК М.Бабич рішуче виступив проти перемир'я з сербами і тому 26 лютого 1992 р. його було усунуто з посади президента і замінено більш лояльним до С.Мілошевича Г.Хаджичем. Втім, Сербія не залишила своїх хорватських співвітчизників віч-на-віч з супротивником. Так, коли у травні 1992 р. підрозділи ЮНА залишали відповідно до досягнутої домовленості територію Хорватії, більша частина зброї була передана у розпорядження армії РСК.

21 лютого 1992 р. відповідно до резолюції РБ ООН № 743 були створені миротворчі сили UNPROFOR, які у березні були введені до Хорватії з метою контролю над дотриманням перемир'я і недопущення відновлення активної фази воєнних дій. Звичайно, втеча несербського населення з територій, що контролювалася РСК, як і чистки сербського населення в районах, що перебували під владою Загреба, продовжувалися і після цього. Але саме завдяки реалізації плану С.Венса широкомасштабної сербсько-хорватської війни вдалося уникнути. А прийняття 22 травня 1992 р. Хорватії до ООН, що автоматично робило її кордони визнаними міжнародним співтовариством, призвело до остаточної відмови Белграда від розігрування карти РСК в югославському конфлікті. Не останню роль у зазначеному плані відіграв і Кремль, адже у лютому 1992 р. МЗС РФ заявив про те, що Росія поважає вибір як тих народів, які прийняли рішення про самовизначення, так і тих, які прагнуть залишитися у складі Югославії. Виходячи з цього Москва виявила бажання юридично оформити визнання Росією Словенії і Хорватії [9, с.42].

Важливе значення для деескалації ситуації в Хорватській Республіці мало визрівання на Балканах вогнища більш глобальної війни - в Боснії і Герцеговині, де і сербське і хорватське керівництво переслідувало свої власні інтереси. За таких умов питання перспектив існування РСК відійшло на другий план.

Отже, на початку 1990-х рр. Загреб зіткнувся з необхідністю належним чином враховувати деструктивну роль сербського фактору у державотворчих процесах в Хорватії. Плекаючи ідею відновлення «Великої Сербії» Белград довгий час пручався виходу Хорватської Республіки зі складу югославської федерації. Після неминучого краху останньої С.Мілошевич взяв курс на оформлення в межах Хорватії територій з переважно сербським населенням, які були йому повністю підвладні. Наслідком такої політики став початок збройного конфлікту між хорватами і сербами, який вдалося призупинити лише після втручання ООН. З іншого боку, саме відчуття постійної небезпеки, що надходила від Сербії, консолідувало хорватський народ в його прагненні здобути право на державну незалежність.

Джерела і література

1. Валецкий О.В. Югославская война 1991-1995 / О. В. Валецкий.- Москва : Крафт+, 2006. – 528 с.
2. Гуськова Е.Ю. Вооруженные конфликты на территории бывшей Югославии (Очерк событий) / Е.Ю. Гуськова.- Москва : ИНИОН РАН, 1999.- 155 с.
3. Гуськова Е.Ю. История югославского кризиса (1990-2000) / Е.Ю. Гуськова.- Москва : Русское право, 2001.- 720 с.
4. Маначинский А.Я. Югославия: приговор вынесен / А Я. Маначинский.- Киев : Изд. дом «Румб», 2005.- 288 с.
5. Пономарева Е.Г. Политическое развитие постъюгославского пространства (внутренние и внешние факторы) / Е.Г. Пономарева.- Москва : МГИМО-Университет, 2007. – 235 с.
6. Фрейдзон В.И. История Хорватии. Краткий очерк с древнейших времен до образования республики (1991 г.) / В.И. Фрейдзон.- Санкт-Петербург : Алетейя, 2001.- 318 с.
7. Юго-Восточная Европа в эпоху кардинальных перемен / Под ред. А.А.Язьковой. – Москва : Весь мир, 2007.- 352 с.
8. Югославия в XX веке. Очерки политической истории / Отв. ред. К.В.Никифоров. – Москва : Инарик, 2011.- 888 с.
9. Югославский кризис и Россия: Документы, факты, комментарии (1990-1993) / Отв.ред. Е.Ю.Гуськова.- Москва : Славянская летопись, 1993.- 595 с.

УДК 34015 (477.63)

В. Г. МОСКАЛЕНКО
кандидат історичних наук, доцент

ДІЯЛЬНІСТЬ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ У ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОМУ РЕГІОНІ УРСР (30-ті рр. XX СТ.)

У статті на законодавчому рівні аналізується формування та діяльність виборчих комісій в Центрально-Східному регіоні УРСР (30-ті роки XX ст.)

Ключові слова: виборча система, вибори, виборчі комісії, законодавство, інститут виборів.

The establishment and activity electoral committees in Central-East the USSR (the 30-th years XX century) has been in the article at the legislative level.

Keywords: electoral system, election, electoral committees, legislation, institution of election.

Роки існування Української незалежної держави концентровано увібрали в себе весь драматичний спектр вітчизняної історії, змушують науковців з особливою уважністю аналізувати її повчально-застережливі сторінки.

Об'єктивні, принципові висновки з минулого історичного досвіду можуть бути корисними щодо розуміння сутності процесів, що протікають сьогодні, й пролити світло на їх перспективу та ймовірні результати. Досвід минулого необхідно враховувати в сучасній практиці державотворення через його наукове узагальнення та критичне осмислення, а не використовувати віднайдені в минулому готові рішення розв'язання сучасних проблем, якщо